

SYLWIA CHUTNIK

NŐI ZSEBATLASZ

Fordította
Mihályi Zsuzsa

1.

bazárosok

ELSŐ NAP A BAZÁRBAN. AZT SE TUDOD, hova lépj. Lárma, hangzavar, káosz. Térkép nélkül semmit sem veszél. Város a városban. Idegenvezető kell? Akkor gyere velem. Jobbra felfordulás, balra felfordulás, előttünk városi útvesztő.

A topográfia állandó: először zöldség-gyümölcs, az út közelében, hogy megtapadjon az ólom a héjakon. Aztán pékárú – „zsemlek egyenesen Szczyrkból”. Tejtermékek – zöldell a „mindig friss” felirat a hússal együtt a második sorban. Vannak még eltévedt használtkönyv-bódék, mint egy Borges-regényben. Megtalálsz ott minden könyvet, amit csak keresel. De olyan szorosan állnak, hogy ha egyet leveszel a polcra, szétesik az egész tákolmány. Olyanok az eladók, mint a könyvjelzők, mint a szürke Filifjonkák,* mint a por.

Van még a bazárban egy különálló szektor a javított használt ruháknak, a végén pedig az elit foglal helyet. Itt nincs stand és helypénz, nincs elekt-

*Filifjonkák: mesealakok Tove Jansson svédül író finn írónő Múmin-történeteiből. (A ford.)

romos vízforraló, és nincs kulcs a nyilvános vécéhez. Ehelyett tarka és festői kupacokban hevernek szanaszét a padkán, különféle anyagokon, rongyokon, gyerekágyakon és újságokon. Nem árulnak semmit. A bazár belső logikája csak komolyabb elmélyülés után érthető. Egy sarokban használt ruhák, zöldség-gyümölcs hullámlemez bódében. De a kuka mögött férfiak és nők az életet árúsítják ki szétterített rongyokon.

Egy-két séta után már elkülönülnek a vadászterületek, de eleinte mindenki eltéved, körbe-körbe jár. Sárgarépaért indulnak, de az utcára vezető kijártnál találják magukat váratlanul. Mintha vonzana és taszítana a vásártér. Egyetlen rossz mozdulat, és kizuhannak az örvénylő embergomolyagból. Vásárlási hibákat követnek el. Hiszen mindenki tudja, hogy Kaškától nem vesz az ember cseresznyét, mert a tetejére teszi a szépet, de a szatyor belsejében ott a férgese. Aki egyszer vesz tőle, az megtanulja. Aztán ott van Wacek úr (akinek egy éve halt meg a felesége), tojást árul, mióta betöltötte a tizenhatot. A válogatott, kétszikű darabokat csak a törzsvevőknek teszi félre.

A csirkeárushoz csakis tizennégy óra után menjünk. Addig anynyian tolonganak ott, hogy nem látni semmit. Itt Basia asszony fogadja a sereglétét. Már reggel kilenckor elkezdődnek a napi vizitek. Az eladónő először a közvetlen beszállítóktól kapott, fagyasztott csomagokból pakolja ki az árut (Isten ments a nagykereskedőtől, azok egymás után többször is lemosják a szárnyakat, méghozzá ultrával, a hülyék meg bezabálnak belőle, aztán fosnak, de veszik utána is rendületlenül a szupermarketben). Türelmesen várakoznak az asszonyok, míg minden fölkerül a polcra, csak utána nyomulnak be a boltba. Mindenkinnek megvan az állandó rendelése, elég kis mennyiség ahhoz, hogy másnap is be lehessen ugrani valamiért. Néha mégis megesk, hogy elcsábulnak valami újra („hát akkor adjon nekem, kedveském, egy darabot abból

a mortadellából, ha olyan friss, amilyennek mondja, csak egy kicsit, kóstolni”). Ezzel hangsúlyozzák jelképesen, hogy hisznek az eladónak, megbíznak az árujában.

A legfontosabb kérdés, egyébként ez az egész bazárra vonatkozik, hogy friss-e az áru. Ott még a tonhalkonzervnek meg a szappannak is frissnek kell lennie. Az árusok helyeselnek, „friss hát, aranyom, most az előbb hozták”. Pedig nem titok, hogy a sajtos Jadziánál például mindig öreg az áru a bódében, és egyszer egy nőt mentő vitt el, mert sajtot kóstolt a Jadžkánál. Úgy ám, látta mindenki. És mustrálják az árut, a csirkeboltban fogdossák a pulykamellet. Ezt nem mindig nézik jó szemmel, veszekedés lesz belőle. „Mit tapogat itt, nincsen szeme? Nézzenek oda, micsoda szakértő! És mit talál ott, talán aranyat? Látja, hogy nagyok, szép darabok, akkor vagy vegye el, vagy menjen a Zsántba vagy valamelyik Kerfúrba azért a fonnyadékért.”

Akik sűrűn járnak oda, azokat „a kuncsaftjaimnak” becézik. Azok vághatnak pofákat, mert rajtuk áll vagy bukik a biznisz. Azon is, amit elpletykálnak. Jön például az egyik, meghalt az ura már régen. Eltehénkedik a széken, dől belőle a szó. Hogy az unokáknál volt, süttött süteményt. Jönnek más asszonyok, érdeklődnének, de az csak kárál tovább. Nem hallgatja senki. Széttérpesztett lábbal, látszanak a visszerei. Egyszer hozzáért valaki ezekhez az elefántvándlikhoz, és sápitezni kezdett, hogy hiszen beteg asszony ez, vigyázzon magára, hova csámborog.

Basia asszony viszont mindig szívélyes, el lehet vele társalogni, „akkor holnap, addig is a viszontlátásra, beugrom még, meglátom, veszek talán még a kolbászból is”. És máris egy újabb nő lép az őrhelyre, betölti a bódét a naftalinszag. Janek úr, Basia asszony férje üdvözliz az új kuncsaftot:

– Jó napot, hogy vagyunk?

– Ugyan, kérem, nem vagyunk már sehogy. Már évek óta nem vagyunk sehogy. De jobb is így, mert nem fáj annyira a gyomrom, nincs is probléma.

– Hát a férjével hogy mennek a dolgok?

– Már hogy az öregemmel? Az üldögéljen magában, elmerenghet a régi időkön, hogy is lehetett. Nem ám mostanában... mit nem gondol.

És a szatyorban landol két szárny a vasárnapi ebédhez.

A piac nem szibvásár. Itt színvonalas a társalgás. Templom, az egyetlen az országban, ahol nők is lehetnek papok. Ugyanúgy válogatják, kommentálják és vizsgálják az árut, mint a férfiak. Mindennap itt kell lenni, újra meg újra bekapcsolódní ebbe a maga nemében egyedülálló, földalatti egyetembe. Meglesz az elmélet minden elképzelhető jelenségről, akár az orvostudomány, akár a politika vagy az erkölcstan területéhez tartozik. Részletesen megvizsgálják, kielemzik az adott esetet, végül elítélik, és sosem adnak feloldozást. A vizsgálóbizottságokban nagyrészt özvegyek és nagymamák ülnek, a nyugdíjuk négyszáznyolcvanöt zloty és hatvan grosz.

Ahhoz, hogy véleményt nyilváníthassanak és ítéletet mondhassanak, mindenekelőtt arra van szükség, hogy ne hagyják el a gyűlést. Követni az eseményeket, és magabiztosan véleményt mondani. Ne legyen benne semmiféle „talán” és „esetleg”. Itt legyen az ember a mindennapi élet kőkemény ítésze, aki kimondja a tutit fehéren-feketén, és nem fél a szigorú ítélettől. Ha nem tud semmit egy adott helyzetről, akkor elég, ha megértően bólogat, és helyesel a kolleginának: „igen, igen, pontosan így van”. A különösen lenézett személyeket teljes, beszédes csönddel övezi a vizsgálóbizottság kis csapata.

A bazár ugyanakkor válasz a fogyasztásra, a korporációkra, a kapitalizmusra, a globalizmusra és más sötét erőkre. Egyfajta underground

kereskedelem. Ahol az egyik kéz csikket tart, a másik három palackot süllyeszt a szatyorba. Ahol a termékek reklámja megrekedt azon a ponton, hogy fölfirkálják furnérlemeze: „akció”. Ahol teljes értékű áruként találunk egy kiszáradt filctollkészletet, közvetlenül a letépett fejű Simba Bébi baba mellett. Na, erre mit léptek, reklámguruk, a pár farkaskölykei, nyakkendőfogyasztásbuzik? A vásártér piaca megél mindezek nélkül, titokzatos erővel, gondosan rejti el a rohadt paradicsomokat a friss és érett zöldségek rétegei alá.

A bazárban új út születik az evolúcióban is. Hiszen a lengyel nőket nem a gólya hozta, hanem szatyorban találták őket. Reklámszatyorban, kézitáskában, cekkerben. Úgy hordják a szatyraikat, mint az anyaméhet, apró gyerekkoruktól mindhalálig. A kezük kérges, ahol kidörzsöli a műanyag szatyorfül. Milyen az ön bőrlécrendszer? *Linux papilarus cekkerii*. Ó, hosszú bazárélet vár magára. Az akciók útja átvágja az életvonalat. Egyetlen jóslatot kap: új szállítmány érkezik a különlegesen finom rembertóvi paradicsomokból.

És vannak a piacon igazi **Királynők**. Nem feledkezhetünk meg róluk. Horgászszekeken üldögélnek, és büszkén kínálják az újságpapírra kirakott árut. Beszállítójuk a közeli kuka vagy a porlepte padlás. Mi minden van itt: csavarok a végécsészéhez, füzet lapok nélkül, magnókazetta szalag nélkül. A Királynők kékvérűek a denaturált szesztől, és megvetően nézik a járóelőket. Általában oldalt vagy egyenesen háttal ülnek az esetleges kuncaftoknak, ez az igazi avantgárd. Mintha nem hinnék, hogy el tudnak adni bármit is. Mintha tudomást sem vennének erről az egész kapitalizmusról, vásárlásról, felhalmozásról. Másrészt igen nagy tisztelet övezi itt a tárgyakat, az emberi termékeket. A legkisebb, törött műanyagnak is van értelme, hasznos tárgy, ki lehet állítani, mint bármelyik más árucikket.

Minden egyformán kiérdemli a tiszteletet, megtekintést, kipróbálást, közben gyömöszölést, jár neki a „hogya adja?” kérdés. A vérbeli **Üzletelők**, a **Bazárosok** egész valójukkal azt fejezik ki, hogy éppúgy megeshetne az is, hogy nincsenek itt. Magasabb célokra teremtettek, a nép iránti könyörületből üzletelnek. Ha mégis megkérdezi valaki, mi az ára a kínált kincseknek, a mi Királynőink hagyományos eladóvá változnak: „Működik-e ez a hajszárító? De uram! Hiszen ez egy új hajszárító! Itt egy kicsit elkoszolódott, de megtörölgeti ronggyal, és tip-top lesz. Vigye, mert akciós – csak két złoty.” És az a két złoty az italbolti belépőhöz kell.

Az **üzlet Királynőinek** megvannak a maguk Királyai, akik viszont többnyire valami félreeső helyen heverésznek, vagy gyanús ügyleteket kötnek, és a hasznon sem osztoznak. Az asszonyok bizonyos mértékig a vagyonesztést kockáztatják itt gazdasági magántevékenységükkel, mert bármelyik pillanatban elkobozhatja áruikat az intoleráns közterület-felügyelet. A Királynők tehát ismerik a karatecsapásokat, és nem félnek alkalmazni őket szükség esetén. Leggyakrabban mégis a hajuknál fogva rántják őket a földre a bazár őrei.

Az elkergetett, üldözött, összevert, lajstromba vett árusok már másnap a helyükön terpeszkednek, mintha mi sem történt volna. Több réteg ruhát vettek magukra a **Tyúkok**, hogy fel ne fázzon a veséjük, amíg ott ülnek. Számíthatnak egymásra: „Majd én figyelek a cuccokra, Hania, szaladj csak el a szozira”, civakodnak: „Húzz el innen, te ribanc, nem itt álltál!” És a közterület-felügyelő nagy levegőt vesz, szemét az égnek fordítja, egy buddhista szerzetes türelmével lép a noteszével az árusokhoz, és szól: „személyi igazolványokat kérem ellenőrzésre”. „Biztos úr, mit akar már, hát én itt dolgozok, hagyjon engem békibe. Menjen, a gengsztereket kapja el inkább, ne a szegény asszonyokat,

úgyis éhen veszünk nemsoká.” A felügyelők kiabálnak, erősítést kérnek, a nők tépázzák egymást, hisztériáznak. Az áru szanaszét gurul a járdán, a járókelők még a fejüket sem fordítják arra, ahol a felfordulás zajlik. Sietnek. Veszélyes hely ez, mégis vissza kell térni ide.

Az egyik **Bazáros Királynőt** Mariának hívták. Maria Kretańskának. Természetesen nem nehéz kitalálni, hogy már a vállalati óvodában megkapta a „Kretén Mańka” becenevet.

Maria alacsony termetű volt, kisebb púppal a hátán. A haja színtelen, a szeme színtelen, az arca pufók. Tömpe ujjai a blúza gombjait babrál-
ták. A hangja halk, minden második szava: „hát izé”. Amit mondtak neki, azt kétkedés nélkül elhitte.

A kilencéves Maria egy kettérepedt házban lakott. Forgalmas utcában állt a háború előtti bérház, a bejárat előtti játszótéren kutyák pisáltak, felnőttek iszogattak, gyerekek játszottak. Maria mindig úgy aludt el, hogy a fejére húzta a takarót, ilyenkor egy tébolyult és szédült szerelem képei futottak a szeme előtt, mint egy tévésorozatban. Az ajtó mögül házi mulatság hangjai hallatszottak. Az apja énekelt:

*Fekete Mańkának hívta őt az utca,
A környéken mind jól ismerték a lányt.
Csábosan hódított bűvös pillantása,
Pedig, nem titok, kézről kézre járt.
Tébolyult és szédült szerelem kíséerte,
Hisz mi van abban, hogy ő egy utcanő.
Fél Wola legalább oda is volt érte,
Miatta több legény a késébe dőlt.*